

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ**

POLİS AKADEMİYASI

**“DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARININ İNZİBATI FƏALİYYƏTİ”
KAFEDRASI**

“İnzibati hüquq” fənni üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

(əyani təhsilalanlar üçün)

Mövzu № 10. “Xüsusi inzibati-hüquqi rejimlər”

Tərtib etdi: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d.,
dosent Rafiq Nəcəfquliyev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № _____ 2017-ci il

Dəyişiklik və əlavə edilib: _____ 2018-ci il.

Əlavə edilib: _____ 2019-cu il.

Əlavə edilib: _____ 2020-ci il.

Əlavə edilib: _____ 2020-ci il.

Bakı – 2016

Mövzu № 10. Xüsusi inzibati-hüquqi rejimlər

Plan:

Giriş

1. Xüsusi inzibati-hüquqi rejimlərin anlayışı, mahiyyəti və növləri.
2. Hərbi vəziyyət rejimi.
3. Fövqəladə vəziyyət rejimi.

Nəticə

İstifadə və tövsiyə edilən mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, Hüquq Yayın Evi-2016.
2. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi. Bakı, 2016.
3. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2016.
4. “Hərbi vəziyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2016.
5. “Fövqəladə vəziyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2004.
6. “Hərbi vəziyyət elan edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 sentyabr 2020-ci il tarixli 1166 nömrəli Fərmanı.
7. “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərində müvəqqəti xüsusi idarəetmənin təşkili haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 oktyabr 2020-ci il tarixli Fərmanı.
8. “Karantin və digər məhdudiyət tədbirləri tətbiq olunan yoluxucu xəstəliklərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 6 iyul 2001-ci il tarixli 121 nömrəli Qərarı.
9. “Azərbaycan Respublikasının ərazisində xüsusi karantin dövründə iş rejiminin tənzimlənməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 31 mart 2020-ci il tarixli 122 nömrəli Qərarı.
10. “Xüsusi karantin rejimi dövründə Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyət göstərən təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti ilə bağlı əlavə tədbirlər barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 16 oktyabr 2020-ci il tarixli 396 nömrəli Qərarı.
11. Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Q 29-001-20 nömrəli 28 sentyabr 2020-ci il tarixli Qərarı: “Hərbi vəziyyət elan edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 sentyabr 2020-ci il tarixli 1166 nömrəli Fərmanın icrasının təmin edilməsinə dair.
12. Dərs vəsaiti “İnzibati hüquq” ümumi hissə. Vaqif Abışov, Aleksandr İsmayılov, Rafiq Nəcəfzadə. Bakı, MBM mətbəəsi, 2014.
13. Dərslik. “İnzibati hüquq”. Rafiq Nəcəfzadə. Bakı, 2018.
14. “İdare Hukuku Dersleri”. Kemal Gözler. Üçüncü Baskı. Bursa 2005.
15. Берлач А.И. Административное право Украины: Учеб. Пос., Университет “Украина”, 2005., 472 с.
16. Elmi məqalələr məcmuəsi. «Актуальные проблемы и перспективы развития административного права и административного процесса». Москва 2017.
17. Dərs vəsaiti. «Административное право». S.F. Mazurin, K.Q. Prokofyev. Sankt-Peterburq 2019.
18. <http://www//president.az>
19. <http://www.huquqiaktalar.gov.az>
20. <http://www.e-qanun.az>
21. <http://www.mod.gov.az>
22. <http://www.preslib.az>.

Giriş

Dövlətlər öz yurisdiksiyaları daxilində cəmiyyət, şəxsiyyət və dövlət üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən təhlükəsizlik vəziyyətini təmin etmək üçün müxtəlif tənzimləmələrdən istifadə edir. Adətən bunun üçün dövlətlərin əsas qanunlarında xüsusi müddəalar nəzərdə tutulur. Dünya dövlətlərinin bu kimi qabaqcıl təcrübəsindən ölkəmizdə də istifadə edilir. Daha dəqiq desək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 111-ci maddəsi “Hərbi vəziyyət elan edilməsi”, 112-ci maddəsi ilə “Fövqəladə vəziyyət tətbiq edilməsi” adlanır. Qeyd edilən konstitusiya müddəaları ilə adları çəkilən vəziyyətə dair ilkin hüquqi tənzimləmə mexanizmi müəyyən edilmişdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunverici orqan olan - Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən konstitusiyanın hər iki müddəası əsasında (təbii ki, beynəlxalq konvensiyalar da əsas götürülməklə) sahəvi qanunlar qəbul edilmişdir. Bunlar “Hərbi vəziyyət haqqında” və “Fövqəladə vəziyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunlarıdır. Söylənilən fikirlərin davamı olaraq qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən hər iki sahəvi qanunun tətbiq edilməsi sahəsində aidiyyəti fərmanlar qəbul edilmişdir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası ərazisində aidiyyəti dövlət – hakimiyyət orqanları (FHN, MN, DİN və s.) zərurət yarandıqda adları çəkilən hüquqi rejimlərdən istifadə edilməsi haqqında səlahiyyətli subyekt qarşısında vəsatət qaldıra bilərlər. Lakin bu zaman normativ hüquqi əsaslar və şərtlər mütləq diqqətdə saxlanılmalıdır. Belə ki, hər iki rejim Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə təsbit edilən insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşmasına səbəb olacaqdır.

Məhz bu günkü mühazirəmiz vasitəsilə inzibati hüquqi tənzimləmə daxilində xüsusi inzibati-hüquqi rejimlər (əsasən də hərbi vəziyyət və fəvqəladə vəziyyət rejimi) haqqında detallaşdırılmış məlumatlar sizlərin diqqətinə çatdırılacaqdır. Həmin məlumatlar sırasında qüvvədə olan “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 13-cü maddəsində nəzərdə tutulan (*“Polis əməkdaşının ümumi vəzifələri”*) “təbii fəlakətlər, qəzalar və digər fəvqəladə hallar baş verdikdə insanların və əmlakın xilasetmə tədbirlərində iştirak etmək”, həmçinin həmin qanunun 14-cü maddəsindəki (*“İctimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində polis əməkdaşının vəzifələri”*) ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində polis əməkdaşı Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya ayrı-ayrı yerlərində tətbiq edilən fəvqəladə və ya hərbi vəziyyət rejimini təmin etmək, epidemiya və ya epizootiya zamanı karantin tədbirlərinin həyata keçirilməsində iştirak etmək kimi vəzifələriniz xüsusi yer alır.

Sual 1. Xüsusi inzibati-hüquqi rejimlərin anlayışı, mahiyyəti və növləri

Təcrübi baxımdan icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti sahəsində yaranan və inzibati-hüquqi normalar ilə tənzimlənən ictimai münasibətlər çox dinamik sayılır. Bu dinamiklik icra hakimiyyəti orqanları üçün proqnozlaşdırılan, qəfil, əhəmiyyətsiz və əhəmiyyətli, eləcə də mənfi və müsbət xarakterli ola bilər. İdarəetmədə baş verən dəyişikliklər cəmiyyət üçün müsbət və əhəmiyyətli sayıldıqda, icra hakimiyyəti orqanlarının bu şəraitdə fəaliyyəti həmin dəyişikliklərin dəstəklənməsinə və inkişafına yönəlməlidir. Əksinə, əgər baş verən (vermiş) dəyişikliklər cəmiyyət üçün mənfi və arzuolunmaz olduqda, icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti bu cür dəyişikliklərin qarşısının alınmasına yönəlməlidir. Qeyd olunan dəyişikliklər nəzarət edilməz xarakter aldıqda (adi tədbirlərlə onların qarşısının alınması mümkün olmazsa), icra hakimiyyəti orqanları adi dövlət idarəetmə təsir tədbirlərindən əsaslı surətdə fərqlənən xüsusi dövlət idarəetmə tədbirlərindən istifadə edirlər.

Cəmiyyətin inkişafı özü-özlüyündə mürəkkəb və ziddiyyətli prosesdir. Bu prosesdə təbiət və cəmiyyət arasındakı ziddiyyətlərin artması və kəskinləşməsi baş verir. Öz növbəsində bu etnik və sosial, siyasi və hərbi toqquşmaların, ekoloji fəlakətlərin, iri miqyaslı sənaye qəzalarının və s. yaranmasına gətirib çıxarır. Ekstremal vəziyyət insanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə, külli miqdarda maddi və mənəvi dəyərlərin məhv edilməsi üçün isə şərait yaradır.

Ekstremal (fövqəladə) vəziyyət dedikdə, şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin əsas həyati maraqlarına, təhlükəsizliyinə təhlükə yaradan və özünün nizama salınması üçün adi şəraitdə tətbiq edilənlərdən fərqli olaraq, başqa normativ təsiri və idarəetmə sistemini tələb edən, cəmiyyət üçün təhlükəli olan amillərin məcmusu başa düşülür. Yaranmış ekstremal (fövqəladə) vəziyyətin aradan qaldırılması durmadan müxtəlif tədbirlərin, öncə isə hüquqi, təşkilati, iqtisadi və maddi texniki tədbirlərin görülməsini tələb edir. Bu tədbirlərin məcmusu xüsusi inzibati-hüquqi rejimlərin anlayışını aşağıdakı kimi xarakterizə etməyə imkan verir.

Xüsusi inzibati-hüquqi rejim dedikdə, dövlət idarəetməsinin müvafiq sahələrində mənfi halların (hadisələrin) aradan qaldırılmasına yönəlmiş və inzibati-hüquqi normaların əsasında icra hakimiyyəti orqanlarının xüsusi qaydada fəaliyyət göstərmələri başa düşülür. Xüsusi inzibati-hüquqi rejimlərin tətbiq edilməsi məcburi tədbir hesab olunur və icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin xüsusi hallarına aid edilir. Hüquq normalarının yenidən yaranmasına səbəb olan hüquqi rejimləri fövqəladə rejimlər adlandırmaq olar. Onlar inzibati-hüquqi rejimin əsasında fərdi nizamlaşdırma mexanizmini qurarkən inzibati hüquqda qadağalara və hakimiyyət-məcburetmə tədbirlərinə aid olanların hamısını kənarlaşdırır. Həmin proseslərdə şəraitin sabitləşməsi üçün göstərişlərə sözsüz əməl edilməsi, bütün subyektlərin maksimum dərəcədə bir-birinə tabe olunması tələb edilir.

Fövqəladə rejimlər - fövqəladə vəziyyət yaranan ərazidə əhalinin həyatı, sahibkarlığın və hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin xüsusi hüquqi rejimləridir. Onların əsas məzmunu ərazidə fəaliyyət göstərən subyektlərin

hüquqi statusunu dəyişdirmək, habelə vəziyyətin nizama salınması üçün müxtəlif tədbirlərin tətbiq edilməsindən ibarətdir.

Bu və ya digər fəvqəladə rejimin seçilməsi yaranmış vəziyyətin gərginliyi və kəskinliyindən asılıdır. Bu zaman aşağıdakı amilləri nəzərə almaq lazımdır:

- ✚ təhlükəsizliyə doğru yönəlmiş təhlükənin gərginlik dərəcəsi;
- ✚ fəvqəladə proseslərin vaxt amili;
- ✚ əhatə miqyası;
- ✚ ictimai həyatın müxtəlif sahələrinə təhlükənin göstərdiyi təsir;
- ✚ nəticələrin müxtəlifliyi.

Səlahiyyətli orqan fəvqəladə vəziyyəti qiymətləndirərkən vəziyyətin sabitliyini, təhlükənin aradan qaldırılmasını və normal həyat fəaliyyətinin bərpa olunmasını təmin edə bilən hüquqi alətlər seçməlidir.

İnzibati-hüquqi rejim - hüquqi təsir etmənin imperativ metodu vasitəsilə ifadə olunan inzibati-hüquqi tənzimləmə vasitələrinin məcmusudur. Bu zaman hüquq münasibətlərinin subyektləri müxtəlif hüquqi statusa malikdirlər. Hüquqi təsir “həkimyyət-təbəçilik” əsasında həyata keçirilir. Bu zaman hüquqi göstərişlər həkimyyət səlahiyyətinə malik olan subyekt tərəfindən verilir. Bununla da subordinasiya və təbəçilik münasibətləri yaranır. İnzibati-hüquqi rejimlər məzmun və say baxımından bir-birindən fərqləndirilir. Bu fərqləndirmə müxtəlif sayda qadağaların, öhdəliklərin, imtiyaz və icazələr sisteminin mövcudluğunda ifadə olunur. Göstərilənlər vətəndaş və təşkilatların subyektiv hüquqlarının realizə imkanlarının istifadə olunması azadlığının həcmi, vətəndaşların və təşkilatların konstitusion statusundakı dəyişikliklərin dərinliyi, dövlət idarəetmə orqanlarının funksional vəzifələrinin sayı, tətbiqinin vaxtı, ərazisi və s. ilə fərqlənirlər.

İnzibati-hüquqi rejim - vətəndaşların və hüquqi şəxslərin qanunvericilik qaydasında müəyyən edilmiş fəaliyyətləri, müəyyən şəraitdə (vəziyyətdə) subyektiv hüquqlarının həyata keçirilməsi qaydası olub, dövlətin müdafiəsi və suverenliyi, təhlükəsizlik maraqlarının və ictimai qaydanın qorunmasının təmin edilməsi məqsədi ilə xüsusi yaradılmış dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyətidir.

İnzibati-hüquqi rejimlərin növlərinə aid edilir:

1. Dövlət əhəmiyyətli rejimlər:
  - ölkənin müdafiə rejimi;
  - ölkənin səfərbərlik sisteminin təmin edilməsi rejimi;
  - hərbi vəziyyət rejimi;
  - dövlət sərhədinin mühafizəsi rejimi;
  - fəvqəladə vəziyyət rejimi;
  - gömrük rejimi;
  - məxfiçilik rejimi.
2. Ərazi meyarlarına görə:
  - ümumdövlət miqyasında;
  - inzibati ərazi vahidi miqyasında;
  - ekoloji fəlakət zonası.

3. Tənzimləmə predmetinə görə:

- fəaliyyət növünün rejimi;
- ayrı-ayrı obyektlərin rejimi;
- müxtəlif sənədlərin rejimi.

4. Zamanda təsirinə görə:

- daimi;
- müvəqqəti (vəziyyətlə əlaqədar olaraq);
- ekstremal şərait ilə əlaqədar tətbiq edilən rejimlər;

İnzibati-hüquqi rejimlərin yaradılması və həyata keçirilməsində aşağıda sadalananlar əhəmiyyət kəsb edir:

- normativ-hüquqi əsaslar;
- təşkilati tədbirlər;
- maddi-texniki tədbirlər.

Normativ-hüquqi əsaslar dedikdə, inzibati-hüquqi rejimlərin tətbiqinə dair qərar qəbul etməsində icra hakimiyyəti orqanlarının istinad etdiyi müxtəlif qanun və qanunqüvvəli aktlar başa düşülür. Məsələn: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti "Fövqəladə vəziyyət" haqqında qanuna əsaslanaraq fövqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi barədə fərman verir. Yaradılmış müvəqqəti idarəetmə orqanı öz növbəsində qanun və fərmanı rəhbər tutaraq komendant saatını tətbiq edir.

Təşkilati tədbirlər yeni strukturların yaradılmasını, obyektlərin fəaliyyəti barədə məlumatların toplanmasını, emalını, rejimin fəaliyyətini təmin edən subyektlərin qarşılıqlı fəaliyyət proqramlarının hazırlanmasını və s. nəzərdə tutur.

Maddi-texniki tədbirlər müxtəlif iqtisadi və maddi-texniki məsələlərin həllini nəzərdə tutur. Məsələn: xilas və təmir işlərinin aparılması, zərərçəkənlərə yardımın göstərilməsi, xüsusi yardım və maliyyə fondlarının yaradılması, rejimin fəaliyyətini təmin edən qüvvə və vasitələrin hazırlanması və s.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında iki xüsusi inzibati-hüquqi rejim - hərbi və fövqəladə vəziyyət rejimlərinin konstitusiya hüquqi modeli nəzərdə tutulmuşdur.

Birinci sualı yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdik ki:

Ekstremal (fövqəladə) vəziyyət - şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin əsas həyati maraqlarına, təhlükəsizliyinə təhlükə yaradan və özünün nizama salınması üçün adi şəraitdə tətbiq edilənlərdən fərqli olaraq, başqa normativ təsiri və idarəetmə sistemini tələb edən, cəmiyyət üçün təhlükəli olan amillərin məcmusudur. Xüsusi inzibati-hüquqi rejim - dövlət idarəetməsinin müvafiq sahələrində mənfi halların (hadisələrin) aradan qaldırılmasına yönəlmiş və inzibati-hüquqi normaların əsasında icra hakimiyyəti orqanlarının xüsusi qaydada fəaliyyət göstərmələridir.

İnzibati-hüquqi rejim - vətəndaşların və hüquqi şəxslərin qanunvericilik qaydasında müəyyən edilmiş fəaliyyətləri, müəyyən şəraitdə (vəziyyətdə) subyektiv hüquqlarının həyata keçirilməsi qaydası olub, dövlətin müdafiəsi və suverenliyi, təhlükəsizlik maraqlarının və ictimai qaydanın qorunmasının təmin edilməsi məqsədi ilə xüsusi yaradılmış dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyətidir.

Sual 2. Hərbi vəziyyət rejimi

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 111-ci maddəsinin və “Hərbi vəziyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının 14 fevral 2017-ci il tarixli Qanununun tələblərinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ölkə ərazisində hərbi vəziyyət elan edə bilər.

Qanunvericinin mövqeyinə görə hərbi vəziyyət dedikdə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və “Hərbi vəziyyət haqqında” qanuna uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya ayrı-ayrı yerlərində müvəqqəti tətbiq edilən siyasi, iqtisadi, inzibati, hərbi və digər tədbirlər kompleksini nəzərdə tutan, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin konstitusion hüquq və azadlıqlarının, habelə mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq idarə, müəssisə və təşkilatların hüquqlarının və qanuni mənafelərinin qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırılmasına və onların üzərinə əlavə vəzifələr qoyulmasına yol verən xüsusi hüquqi rejim başa düşülür.

Adı çəkilən qanun Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Azərbaycan Respublikasının digər qanunlarına və beynəlxalq öhdəliklərinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının ərazisində hərbi vəziyyətin tətbiq edilməsinin əsaslarını, qaydasını və hüquqi nəticələrini müəyyənləşdirir.

Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya ayrı-ayrı yerlərində hərbi vəziyyətin tətbiq edilməsi üçün aşağıdakılar əsas ola bilər:

- ◆ Azərbaycan Respublikası ərazisinin müəyyən hissəsi faktiki işğal edildikdə;
- ◆ xarici dövlət və ya dövlətlər Azərbaycan Respublikasına müharibə elan etdikdə;
- ◆ Azərbaycan Respublikasına qarşı real silahlı hücum təhlükəsi yarandıqda;
- ◆ Azərbaycan Respublikasının ərazisi blokadaya alındıqda, habelə belə blokada üçün real təhlükə olduqda.

Hərbi vəziyyət Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə tətbiq edilir. Hərbi vəziyyətin elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı qəbul edildikdən sonra 24 saat müddətində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təsdiq üçün təqdim edilir. Hərbi vəziyyətin elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə daxil olduqdan sonra 48 saat müddətində növbəti və növbədənənar sessiyalar dövrünün olub-olmamasından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin iclası keçirilir, iclasda fərmanın təsdiqi məsələsinə növbədənənar baxılır və deputatların 63 səs çoxluğu ilə müvafiq qərar qəbul edilir.

Hərbi vəziyyət dövründə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutula bilər:

- təxsislənmiş (bron edilmiş) dövlət maddi ehtiyatlarından istifadə olunması;
- ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin qorunması, hərbi və mühüm dövlət obyektlərinin, əhalinin təhlükəsiz yaşayış şəraitini təmin edən obyektlərin, nəqliyyatın, telekommunikasiya şəbəkə, qurğu və obyektlərinin, poçt obyektlərinin, su təchizatı və

kanalizasiya sistemlərinin, enerji təchizatı müəssisələrinin, baş enerji nəqlətmə sistemlərinin, insanlar və ətraf mühit üçün yüksək təhlükə mənbəyi olan xüsusi obyektlərin mühafizəsinin gücləndirilməsi;

- mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq idarə, müəssisə və təşkilatların xüsusi iş rejiminə keçirilməsi;

- stasionar və ya müvəqqəti yaşayış yerlərində məskunlaşdırılması şərtilə əhəlinin, təsərrüfat və sosial təyinatlı obyektlərin, maddi və mədəni sərvətlərin təhlükəsiz rayonlara təxliyə olunması (köçürülməsi);

- hərbi vəziyyət rejimini pozmaqda şübhə edilən mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq idarə, müəssisə və təşkilatlara məxsus bina və otaqların, nəqliyyat vasitələrinin yoxlanılması;

- hərbi vəziyyətin elan edilməsinə səbəb olmuş halların aradan qaldırılmasına və müəyyən edilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsinə mane olan siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının, ictimai birliklərin, fondların və digər qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyətinin dayandırılması;

- rabitədən istifadə üçün xüsusi qaydalara riayət olunması, telekommunikasiya şəbəkə, qurğu və obyektlərinin, poçt obyektlərinin fəaliyyətinin sabitliyinin təmin olunmasına nəzarətin gücləndirilməsi;

- təhsil müəssisələrinin iş rejiminin dəyişdirilməsi, yaxud fəaliyyətinin dayandırılması;

- karantinın tətbiq edilməsi, icbari sanitariya-gigiyena, epidemiya əleyhinə və baytarlıq tədbirlərinin keçirilməsi;

- hərbi vəziyyət dövründə məxfilik rejiminin gücləndirilməsinə yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi;

- silah, döyüş sursatı, xüsusi vasitələr, zəhərli və ya partlayıcı maddələrin satışıının məhdudlaşdırılması və ya qadağan olunması, narkotik vasitələr, psixotrop maddələr və onların prekursorları və ya tərkibində güclü təsirə malik olan maddələr olan dərman preparatlarının, spirtli içkilərin dövriyyəsi üzrə xüsusi rejimin yaradılması, fiziki şəxslərdən odlu və soyuq silahın, döyüş sursatının, zəhərləyici və ya partlayıcı maddələrin, hüquqi şəxslərdən isə həmçinin təlim hərbi texnikasının və radioaktiv maddələrin müvəqqəti götürülməsi;

- gündəlik tələbat mallarının, o cümlədən ərzaq və sənaye məhsullarının əldə olunmasında (satışında) xüsusi qaydaların tətbiq edilməsi;

- müvafiq şəxslərin internə edilməsi;

- yığıncaqlar, mitinqlər, küçə yürüşləri, nümayişlər və piketlərin, habelə digər kütləvi tədbirlərin keçirilməsinin qadağan edilməsi və ya məhdudlaşdırılması;

- hərbi vəziyyətin elan olunduğu əraziyə (ərazilərə) xüsusi giriş-çıxış rejiminin tətbiqi və təmin edilməsi;

- Azərbaycan Respublikasına gəlmənin və Azərbaycan Respublikasından getmənin xüsusi qaydalarının tətbiq edilməsi;

- yaşayış və ya olduğu yeri seçmək hüququnun məhdudlaşdırılması;

- nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinin məhdudlaşdırılması;

- komendant saati tətbiq edilməklə şəxslərin xüsusi icazə və rəqələri və şəxsiyyəti təsdiq edən sənədləri olmadan günün müəyyən edilmiş vaxtlarında küçələrdə və ya digər ictimai yerlərdə olmalarının qadağan edilməsi;
  - şəxslərin xüsusi icazə və rəqələrinin və şəxsiyyətini təsdiq edən sənədlərinin yoxlanılması, qanunda nəzərdə tutulmuş əsaslarla onların şəxsi əşyalarına, mənzillərinə və nəqliyyat vasitələrinə baxış keçirilməsi, şəxslərin və nəqliyyat vasitələrinin tutulub saxlanması;
  - hərbi vəziyyət rejimini pozan və hərbi vəziyyətin tətbiq edildiyi ərazidə yaşamaayan şəxslərin həmin ərazinin hüdudlarından çıxarılması;
  - kütləvi informasiya vasitələrinin məlumat və materiallarının hərbi senzurdan keçirilməsi;
  - hərbi vəziyyət tətbiq edildiyi ərazidə (ərazilərdə) kütləvi informasiya vasitələrinin xüsusi fəaliyyət rejiminin tətbiq edilməsi, qanuni əsaslar olduqda onların fəaliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya dayandırılması haqqında aidiyyəti orqanlara təqdimatlar verilməsi;
  - cəbhəboyu zonada kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətinin tənzimlənməsi;
  - əməyin mühafizəsi normalarına və qaydalarına tam riayət olunmaqla əhalinin təhlükəsiz yaşayış şəraitini təmin edən obyektlərin bərpası, yanğın, təbii fəlakətlərin və texnogen qəzaların nəticələrinin aradan qaldırılmasına fiziki və hüquqi şəxslərin cəlb edilməsi;
  - mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq idarə, müəssisə və təşkilatların fəaliyyətinin tətil və ya digər üsullarla dayandırılmasının qadağan edilməsi;
  - müdafiə ehtiyaclarının yerinə yetirilməsini təmin etmək məqsədi ilə mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq idarə, müəssisə və təşkilatların güc və əmək ehtiyatlarının (resurslarının) səfərbər olunması, səfərbərlik planlarına (tapşırıqlarına) uyğun olaraq onların istehsalat fəaliyyətinin növünün və ya iş rejiminin dəyişdirilməsi (o cümlədən işçilərin iş vaxtından artıq vaxtda işə cəlb olunması, əmək məzuniyyətindən istifadə edilməməsi və ya məzuniyyətin başqa vaxta keçirilməsi), bağlanmış müqavilələr əsasında hərbi və mühüm mülki məhsulların istehsalına yönəldilməsi;
  - qanunla müəyyən edilmiş qaydada fiziki və hüquqi şəxslərin istifadəsində və mülkiyyətində olan daşınar və daşınmaz əmlakın əvəzi ödənilməklə, dövlət mülkiyyətində olan daşınar və daşınmaz əmlakın isə əvəzsiz olaraq müdafiə ehtiyacları üçün alınması və ya istifadə edilməsi.

Hərbi vəziyyət rejiminin təmin edilməsinə yönəldilmiş tədbirlərin müəyyən edilməsi zamanı hərbi vəziyyət tətbiq ediləcək ərazidə mülki müdafiə və ərazi müdafiəsinin təşkili üzrə planlaşdırmanın nəticələri nəzərə alınır. Hərbi vəziyyət rejiminin təmin edilməsinə yönəldilmiş tədbirlər “Silahlı münaqişə zamanı mədəni sərvətlərin qorunması haqqında” 1954-cü il tarixli Haaqa Konvensiyasına və həmin Konvensiyaya dair İkinci Protokola uyğun olaraq həyata keçirilməlidir.

Hərbi vəziyyət rejiminin təmin olunması məqsədi ilə vətəndaşların hüquq və

azadlıqlarının, həmçinin mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq idarə, müəssisə və təşkilatların hüquqlarının və qanuni mənafeələrinin qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırılması ilə əlaqədar qəbul olunmuş hüquqi aktlar hərbi vəziyyət dövrünün başa çatması ilə eyni vaxtda bu barədə xüsusi məlumat verilmədən qüvvəsini itirmiş hesab olunur.

Hərbi vəziyyət elan edildikdə, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt”a və “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyaya uyğun olaraq, 3 gün müddətində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və Avropa Şurasının baş katiblərini hərbi vəziyyət dövründə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırılması, bu məhdudiyyətlərin həcmi və belə qərarın səbəbləri haqqında məlumatlandırır. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi hərbi vəziyyət dövrünün başa çatması barədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və Avropa Şurasının baş katiblərini məlumatlandırır.

İkinci sualı yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdik ki:

Hərbi vəziyyət - Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və “Hərbi vəziyyət haqqında” qanuna uyğun olaraq, ölkənin bütün ərazisində və ya ayrı-ayrı yerlərində müvəqqəti tətbiq edilən siyasi, iqtisadi, inzibati, hərbi və digər tədbirlər kompleksini nəzərdə tutan, vətəndaşların, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin konstitusional hüquq və azadlıqlarının, habelə mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq idarə, müəssisə və təşkilatların hüquqlarının və qanuni mənafeələrinin qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırılmasına və onların üzərinə əlavə vəzifələr qoyulmasına yol verən xüsusi hüquqi rejimdir.

Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya ayrı-ayrı yerlərində hərbi vəziyyətin tətbiq edilməsinin əsası qismində ərazinin müəyyən hissəsinin faktiki işğal edilməsi, Azərbaycan Respublikasına müharibə elan edilməsi, ölkəyə qarşı real silahlı hücum təhlükəsinin yaranması, Azərbaycan Respublikasının ərazisinin blokadaya alınması, habelə belə blokada üçün real təhlükənin olması çıxış edə bilər.

Sual 3. Fövqəladə vəziyyət rejimi

Fövqəladə vəziyyət rejimi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 112-ci maddəsi və “Fövqəladə vəziyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının 24 iyul 2004-cü il tarixli Qanununu ilə nəzərdə tutulan inzibati hüquqi rejimdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının müdafiəsi və onun vətəndaşlarının təhlükəsizliyi üçün Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ayrı-ayrı yerlərində müvəqqəti olaraq fövqəladə vəziyyət tətbiq edilə bilər. Fövqəladə vəziyyət dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanlarının, vətəndaşların ictimai birliklərinin, müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların fəaliyyətinin elə bir xüsusi hüquqi rejimidir ki, bu, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, hüquqi şəxslərin hüquqlarının qanun ilə müəyyən edilən məhdudiyətlərinə, habelə onlara əlavə vəzifələr tapşırılmasına yol verir. Fövqəladə vəziyyət tətbiq edilməsinin məqsədi şəraiti tezliklə normallaşdırmaq, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını, qanunçuluğu və hüquq qaydasını bərpa etmək, təbii fəlakətlərin, ekoloji və başqa qəzaların nəticələrini aradan qaldırmaqdır.

Fövqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi üçün aşağıdakılar əsas ola bilər:

a) təbii fəlakətlər, epidemiyalar, epizootiyalar, böyük ekoloji və başqa qəzalar;

b) Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün pozulmasına, onun Konstitusiya quruluşunun zorla dəyişdirilməsinə yönəldilən hərəkətlər, zorakılıqla müşayiət olunan kütləvi iğtişaşlar, vətəndaşların həyatı və təhlükəsizliyi, yaxud dövlət təsisatlarının normal fəaliyyəti üçün qorxu törədən millətlərarası münaqişələr.

Fövqəladə vəziyyət yalnız “Fövqəladə vəziyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda göstərilən hallarda vətəndaşlar və ya Konstitusiya quruluşunun təhlükəsizliyi üçün real, fövqəladə, labüd təhlükə doğurduqda bu təhlükəni fövqəladə tədbirlər görmədən aradan qaldırmaq mümkün olmadıqda tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya ayrı-ayrı yerlərində fövqəladə vəziyyət Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə tətbiq edilir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sessiyasının işlədiyi dövrdə Azərbaycan Respublikası Prezidenti fövqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi haqqında fərmanı imzalayan kimi dərhal Milli Məclisin təsdiqinə verir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 24 saat ərzində bu məsələyə dair qərar qəbul edir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sessiyaları arasındakı dövrdə fövqəladə vəziyyət tətbiq edildikdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri dərhal Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin növbədənənar sessiyasını çağırır. Sessiyada bu məsələyə dair qərar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq fərmanını imzaladığı andan 72 saat keçənədək qəbul edilir. Fövqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi məsələsinə dair qərar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin tərkibinin azı üçdə ikisindən ibarət çoxluqda qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün pozulmasına, onun Konstitusiya quruluşunun zorla dəyişdirilməsinə yönəldilən hərəkətlər, zorakılıqla müşayiət olunan kütləvi iğtişaşlar, vətəndaşların həyatı və təhlükəsizliyi, yaxud dövlət təsisatlarının

normal fəaliyyəti üçün qorxu törədən millətlərarası münaqişələrə görə fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilməzdən əvvəl Azərbaycan Respublikası Prezidenti fəvqəladə vəziyyətin tətbiqinə əsas verən hərəkətlərin təşəbbüsçü və ya iştirakçısı olan şəxslərə, təşkilatlara, idarələrə xəbərdarlıqla müraciət etməli, müraciətdə müəyyən olunan müddətdə hüquqazidd hərəkətləri dayandırmağı onlardan tələb etməlidir.

Adları çəkilən şəxslər, təşkilatlar və idarələr müraciətə tabe olmayıb, hüquqazidd hərəkətləri davam etdirdikdə, göstərilən müddət başa çatdı kimi fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilir. Əhalinin həyatının və təhlükəsizliyinin qorunması üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görülməsi tələb olunduğu hallarda fəvqəladə vəziyyət xəbərdarlıq edilmədən dərhal tətbiq edilə bilər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bu barədə olan fərmanı Milli Məclisin təsdiqinə verilir.

Fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi haqqında fərmanda aşağıdakılar göstərilir:

- a) fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsinin səbəbləri;
- b) fəvqəladə tədbirlərin siyahısı və hədləri, vətəndaşların hüquq və azadlıqları ilə bağlı müvəqqəti məhdudlaşdırma tədbirlərinin tam siyahısı;
- c) fəvqəladə vəziyyət tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün cavabdeh olan dövlət orqanları və onların fəvqəladə səlahiyyətlərinin dəqiq hədləri;
- ç) fəvqəladə vəziyyətin qüvvədə olduğu ərazinin sərhədləri;
- d) fərmanın qüvvəyə minməsi vaxtı, habelə fəvqəladə vəziyyətin tətbiq olunduğu müddət.

Əhalinin həyat və təhlükəsizliyinin qorunması üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görülməsi tələb olunduğu hallar istisna olmaqla, fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi haqqında fərman, qüvvəyə minməsinə azı 6 saat qalmış kütləvi informasiya vasitələri ilə elan olunur.

Fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi haqqında fərman qanunla müəyyən edilən qaydada və müddətdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə təsdiq edilmədikdə, qüvvədən düşür və kütləvi informasiya vasitələrində müvafiq ərazinin əhalisinə bu barədə dərhal məlumat verilir. Fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi haqqında fərmanla fəvqəladə vəziyyətin müddəti 60 gündən çox ola bilməz. Bu müddət başa çatdıqda fəvqəladə vəziyyət Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə ləğv edilir, yaxud Milli Məclisin müəyyən etdiyi müddətə müvafiq tərkibdə ümumi sayın səs çoxluğu ilə uzadılır. Fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilərkən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sessiyası fəvqəladə vəziyyətin qüvvədə olduğu bütün müddət ərzində öz iclaslarını davam etdirir. Fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edildiyi ərazidə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq, fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi haqqında fərmanla, yaxud ayrıca fərmanla müvəqqəti Prezident idarə üsulu tətbiq edilə bilər. Azərbaycan Respublikasının ali dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanları fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edildiyi ərazidə fəaliyyət göstərən aşağı orqanların hər hansı qərarını ləğv edə bilərlər.

Vəziyyəti tezliklə normallaşdırmaq, hüquq qaydasını və qanunçuluğu bərpa etmək, vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün zəruri olan tədbirlərin

görülməsindən ötrü fəvqəladə vəziyyət şəraitində idarəetməni həyata keçirən dövlət orqanlarına fəvqəladə səlahiyyətlər verilə bilər.

Fəvqəladə vəziyyətin tətbiq olunduğu ərazinin icra hakimiyyəti orqanları bilavasitə Azərbaycan Respublikası Prezidentinə, yaxud onun təyin etdiyi orqana tabe etdirilə bilər. Fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsinə səbəb olan halların aradan qaldırılması üçün işləri əlaqələndirməkdən ötrü, habelə fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edildiyi ərazinin dövlət idarəetmə orqanları öz funksiyalarını lazımınca yerinə yetirmədikdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti xüsusi müvəqqəti orqanlar yarada bilər. Fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edildiyi ərazilərdə dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanlarının səlahiyyətləri (ali dövlət hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətləri istisna olmaqla) bütünlüklə və ya qismən bu müvəqqəti orqanlara verilə bilər. İctimai qaydanı təmin etmək, vətəndaşların həyatını, sağlamlığını, təhlükəsizliyini, hüquqlarını, azadlıqlarını və qanuni mənafələrini qorumaq üçün fəvqəladə vəziyyətin elan olunduğu ərazinin daxili işlər və təhlükəsizlik orqanlarının qüvvələrindən və vasitələrindən istifadə edilir.

Fəvqəladə vəziyyət tətbiq olunarkən müstəsna hallarda Azərbaycan Respublikası Prezidenti Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin razılığı ilə Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin qüvvələrini və vasitələrini bu işə cəlb edir. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün pozulmasına, onun Konstitusiyaya quruluşunun zorla dəyişdirilməsinə yönəldilən hərəkətlər, zorakılıqla müşayiət olunan kütləvi iğtişəşlər, vətəndaşların həyatı və təhlükəsizliyi, yaxud dövlət təsisatlarının normal fəaliyyəti üçün qorxu törədən millətlərarası münaqişələrə görə fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilərkən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə fəvqəladə hallar, daxili işlər, və müdafiə nazirinə birgə əməliyyat qərargahı yaratmaq və fəvqəladə vəziyyət tətbiq olunan ərazinin komendantını təyin etmək tapşırıla bilər.

Dövlət idarəetmə orqanları fəvqəladə vəziyyət rejiminin təmin olunması məsələlərinə dair müvafiq ərazidə hökmən icra edilməli olan əmrlər və sərəncamlar verə bilərlər. Fəvqəladə vəziyyət zamanı idarəetmə orqanları yaradıldıqda Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 124-cü maddəsinin 3-cü bəndinə uyğun olaraq, yerli icra hakimiyyətlərinin səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən müvəqqəti məhdudlaşdırıla və ya dayandırıla bilər.

Fəvqəladə vəziyyət tətbiq edildiyi ərazidə olan bütün dövlət orqanları, müəssisələri, idarələri, ictimai təşkilatlar və vətəndaşlar müvafiq ərazidə xüsusi idarəetməni həyata keçirən dövlət orqanlarına hərtərəfli kömək göstərməli, onların məcburi olan sərəncamlarını və əmrlərini yerinə yetirməlidirlər.

Fəvqəladə vəziyyət dövründə konkret şəraitdən asılı olaraq aşağıdakı tədbirlər müəyyən edilə bilər:

- ✚ fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edildiyi əraziyə gediş-gəlişin xüsusi rejimi, habelə bu ərazidə hərəkət sərbəstliyinin məhdudlaşdırılması;

- ✚ ictimai qaydanın və əhalinin, xalq təsərrüfatının həyat fəaliyyətini təmin edən obyektlərin mühafizəsinin gücləndirilməsi;

- ✚ yığıncaqlar, mitinqlər, küçə yürüşləri və nümayişlər, habelə digər kütləvi tədbirlər keçirilməsinin qadağan edilməsi;

- ✚ tətillərin qadağan edilməsi;

- ✚ nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinin məhdudlaşdırılması və onların yoxlanılması;

- ✚ qabaqcadan senzura qoymaq yolu ilə mətbuatın və digər kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığının məhdudlaşdırılması;

- ✚ vətəndaşların topladığı yerlərdə sənədlərin yoxlanılması, müstəsna hallarda isə vətəndaşlarda silah olması barədə məlumat olduqda şəxsi yoxlama aparılması, əşyaların və nəqliyyat vasitələrinin yoxlanılması;

- ✚ silah, zəhərli və ya partlayıcı maddələr, döyüş sursatı, spirtli içkilər gəzdirilməsinin, əldə edilməsinin və satılmasının məhdudlaşdırılması və ya qadağan edilməsi; müstəsna hallarda vətəndaşlardan odlu və soyuq silahın, döyüş sursatının, zəhərli və partlayıcı maddələrin, müəssisələrdən, idarələrdən və təşkilatlardan isə, həmçinin təlim hərbi texnikasının və radioaktiv maddələrin müvəqqəti alınması;

- ✚ fəvqəladə vəziyyət rayonunun sakini olmayan və ictimai qaydanı pozan şəxslərin fəvqəladə vəziyyət elan olunan ərazinin hüduqlarından çıxarılması;

- ✚ yaşayış üçün təhlükəli olan rayonlardan stasionar və ya müvəqqəti mənzillər verməklə vətəndaşların müvəqqəti köçürülməsi;

- ✚ ərzaq məhsullarının və birinci tələbat mallarının bölüşdürülməsində xüsusi qaydanın tətbiq edilməsi;

- ✚ karantin qoyulması və digər sanitariya tədbirləri, epidemiya və epizootiya əleyhinə tədbirlər görülməsi;

- ✚ dövlət və başqa müəssisələrin, idarələrin və təşkilatların ehtiyatlarının səfərbərliyə alınması, onların iş rejiminin dəyişdirilməsi, fəaliyyətlərinin fəvqəladə vəziyyət şəraitində zəruri olan məhsullar istehsalına yönəldilməsi, istehsal fəaliyyətində qəza-xilasetmə və bərpa işləri üçün zəruri olan digər dəyişikliklər edilməsi;

- ✚ dövlət idarələrinin, müəssisələrinin və təşkilatların rəhbərləri öz vəzifələrini lazımınca icra etmədikdə, onların fəvqəladə vəziyyət dövründə işdən kənar edilməsi və vəzifələrinin müvəqqəti icrası üçün başqa şəxslərin təyin olunması;

- ✚ müstəsna hallarda təxirəsalınmaz qəza-xilasetmə işləri aparmaq üçün əmək təhlükəsizliyini hökmən təmin etmək şərti ilə əmək qabiliyyətli əhalinin və vətəndaşların nəqliyyat vasitələrinin səfərbərliyə alınması;

- ✚ rabitədən istifadə üçün xüsusi qaydalar qoyulması.

Fəvqəladə vəziyyət şəraitində görülən və dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanlarının qanunla müəyyən edilən səlahiyyətlərinin, ictimai birliklərin hüquqlarının, həmçinin vətəndaşların hüquq, azadlıq və vəzifələrinin dəyişdirilməsinə səbəb olan tədbirlər yaranmış vəziyyətin kəskinliyindən irəli gələn hüduqlar daxilində həyata keçirilməlidir. Respublika ərazisinin bir hissəsində qeyd olunan tədbirlərin tətbiqi başqa yerlərdə və bütövlükdə respublikada dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanlarının səlahiyyətlərinin, ictimai təşkilatların hüquqlarının, habelə vətəndaşların hüquq və vəzifələrinin dəyişdirilməsinə səbəb olmamalıdır.

Bu tədbirlər insan hüquqları sahəsində Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərə uyğun olmalı, habelə ayrı-ayrı şəxslərin və ya əhali qruplarının irqinə, milliyyətinə, cinsinə, dilinə, dininə, siyasi əqidəsinə və ya sosial mənşəyinə görə hər hansı ayrı-seçkiliyə səbəb olmamalıdır.

Fövqəladə vəziyyət elan olunmuş yerlərdə ziyan çəkmiş və ekoloji şəraitin əlverişsiz olduğu ərazilərdə yaşayan vətəndaşların qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada pulsuz tibbi yardım, sanatoriya, kurort, bərpa müalicəsi almaq, habelə dərman vasitələri, immunobioloji preparatlar və tibbi məmulatlarla təmin olunmaq, eləcə də həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli amillərin aradan qaldırılması məqsədilə gigiyenik və əks-epidemiya tədbirlərdən istifadə etmək hüquqları vardır. Fövqəladə hallarda insanların xilas edilməsində və tibbi yardım göstərilməsində iştirak edərkən ziyan çəkmiş vətəndaşların pulsuz müalicə, o cümlədən sanatoriya-kurort müalicəsi və reabilitasiyanın bütün növləri ilə təmin olunma, qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada müavinət almaq hüquqları vardır.

Güc işlədilməsinin, daxili işlər və təhlükəsizlik orqanlarının sərəncamında olan xüsusi vasitələrin və odlu silahların tətbiq olunmasının qaydası və şərtləri Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə tənzim edilir və fövqəladə vəziyyət şəraitində dəyişdirilməsinə yol verilmir. Fövqəladə vəziyyət elan olunduqda referendumla çıxarılmış məsələnin müzakirəsi dayandırılır və təyin edilmiş referendum başqa vaxta keçirilir. Fövqəladə vəziyyətin elan edildiyi yerlərdə hüquq qaydalarının pozulmasına səbəb olan və ya milli ədavəti qızıışdıran, habelə ictimai qaydanı pozan hərəkətlər, vətəndaşların və vəzifəli şəxslərin öz qanuni hüquq və vəzifələrini həyata keçirməsinə fəal surətdə mane olmaq, eləcə də ictimai qaydanın qorunması sahəsində xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən daxili işlər və ya təhlükəsizlik orqanlarının əməkdaşının, habelə hərbi qulluqçunun qanuni sərəncamına tabe olmamaq və ya tələbinə mane olmaq, Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə müvafiq surətdə cinayət məsuliyyətinə səbəb olmadıqda, təqsirkar şəxslərə Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə əsasən tənbeh tətbiq olunur.

Fövqəladə vəziyyət rejiminin təmin edilməsi üçün qəbul olunan aktlar fövqəladə vəziyyətin qurtarması ilə bir vaxtda, xüsusi məlumat verilmədən qüvvədən düşür. Fövqəladə vəziyyətin ləğv edilməsi fövqəladə vəziyyət rejiminin pozulmasına dair işlərin icraatının xitam olunmasına və inzibati qaydada həbs edilən şəxslərin dərhal azad edilməsinə səbəb olur. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bütün fövqəladə vəziyyət müddətində qanunlara riayət olunmasına nəzarət edir və müvafiq ərazilərdə yoxlama aparır. Bütün vəzifəli şəxslər Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin göstərilən funksiyalarının həyata keçirilməsinə kömək etməyə və tələb olunan məlumatı dərhal verməyə borcludurlar.

Fövqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsinə gətirib çıxaran halların səbəb və nəticələrini aradan qaldırmaq üçün lazım olan işlərin maliyyələşdirilməsi qaydasını Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti müəyyən edir.

Nəticə

Mühazirəmizi yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, istənilən dövlət ərazisində yaranan fəvqəladə vəziyyətin aradan qaldırılması durmadan müxtəlif tədbirlərin (hüquqi, təşkilati, iqtisadi və maddi texniki) görülməsini tələb edir. Buraya təcrübədə daha çox istifadə edilən rejimlər aid edilir. İnzibati hüquq elmində onlar xüsusi inzibati-hüquqi rejimlər adlanır.

Müzakirələr əsasında müəyyən olundu ki, xüsusi inzibati-hüquqi rejimlər - dövlət idarəetməsinin müvafiq sahələrində mənfə halların (hadisələrin) aradan qaldırılmasına yönəlmiş və inzibati-hüquqi normaların əsasında icra hakimiyyəti orqanlarının xüsusi qaydada fəaliyyət göstərmələridir. Onun tətbiq edilməsi məcburi tədbir hesab olunur və icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin xüsusi hallarına aiddir.

İnzibati-hüquqi rejim - vətəndaşların və hüquqi şəxslərin qanunvericilik qaydasında müəyyən edilmiş fəaliyyətləri, müəyyən şəraitdə (vəziyyətdə) subyektiv hüquqlarının həyata keçirilməsi qaydası olub, dövlətin müdafiəsi və suverenliyi, təhlükəsizlik maraqlarının və ictimai qaydanın qorunmasının təmin edilməsi məqsədi ilə xüsusi yaradılmış dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyətidir.

Xüsusi olaraq qeyd olundu ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası ərazisinin müəyyən hissəsi faktiki işğal olunduqda, xarici dövlət və ya dövlətlər Azərbaycan Respublikasına müharibə elan etdikdə, Azərbaycan Respublikasına qarşı real silahlı hücum təhlükəsi yarandıqda, Azərbaycan Respublikasının ərazisi blokadaya alındıqda, habelə blokada üçün real təhlükə olduqda Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ayrı-ayrı yerlərində hərbi vəziyyət elan edir və bu barədə qəbul etdiyi fərmanı 24 saat müddətində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin təsdiqinə verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti təbii fəlakətlər, epidemiyalar, epizootiyalar, böyük ekoloji və başqa qəzalar baş verdikdə, habelə Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün pozulmasına, dövlətə qarşı qiyama və ya dövlət çevrilişinə yönəldilən hərəkətlər edildikdə, zorakılıqla müşayiət olunan kütləvi iğtişəşlər yarandıqda, vətəndaşların həyatı və təhlükəsizliyi yaxud dövlət təsisatlarının normal fəaliyyəti üçün qorxu törədən digər münaqişələr meydana gəldikdə Azərbaycan Respublikasının ayrı-ayrı yerlərində fəvqəladə vəziyyət tətbiq edir və bu barədə qəbul etdiyi fərmanı 24 saat müddətində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin təsdiqinə verir.

Bu günkü mühazirəmiz vasitəsi ilə əldə etdiyiniz nəzəri biliklərin əhəmiyyəti gələcək fəaliyyətiniz üçün (aidiyyəti hüquq tətbiq etmə zamanı) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və digər qanunvericilik aktlarının müddəalarına lazımı səviyyədə bələd olmağınıza köməklik göstərmək və funksional vəzifələrinizin öhdəsindən layiqincə gəlmək üçün peşəkar vərdişləri formalaşdırmaqdır.